

THOMAS ANDERBERG

Miljöetik och eko-logik – med ett svar till Ingmar Persson

1. Kort guidning i den mänskliga naturen

Eftersom min bok *Den mänskliga naturen* – fortsättningsvis kallad DMN – inte tidigare omnämnts i *Filosofisk tidskrift* och då det inte är helt lätt att av Ingmar Perssons artikel (FT 4/94) få en rättvisande bild av bokens innehåll ser jag mig tvungen att inledningsvis kort redogöra för framställningen i de relevanta kapitlen. Perssons läsning är selektiv och i synnerhet vad gäller framställningens generella karaktär missvisande. När han bortser från de passager där jag uttryckt såväl oro som sorg över den pågående miljöförstörelsen och sedan, utifrån sin karikatyr till referat, försöker framställa mig som en miljöförrädare, kan det möjligen förklaras med att han bara skummat igenom stora delar av boken, framför allt dess inledning och avslutning (som har karaktären av en halvfilosofisk efterskrift). Det skulle i så fall förklara varför han tar upp idéer som presenteras i DMN och med små variationer presenterar dem som egna innovationer. Det gäller resonemanget om växters betydelse i en etisk kontext, vidare det egna förslaget till lösning, som läsaren av DMN finner i en något annorlunda variant i avsnittet "Mångfaldens värde" i kapitel 6 (s 274–279); det gäller också riskresonemanget i kapitel 2 och 3, där han dock oväntat generöst noterar att jag framför "ett resonemang liknande" hans eget. Däremot borde han ha märkt att då jag sätter Antropocentrikerns och Miljövännens argument mot varandra betyder det inte automatiskt ett partstagande för endera sidan; jag markerar redan inledningsvis avstånd ifrån – liksom för övrigt sympati för – båda. Boken är skriven i skärningspunkten mellan två perspektiv: å ena sidan det som riktas mot tredje världen, å andra sidan det som tar sikte på det ekologiska området. Ställningstaganden som blir enkla utifrån det ena perspektivet blir svårare utifrån det andra (Perssons egen diskussion bortser gene-

rellt från det förstnämnda). Dess värre låter sig inte synteser lätt konstrueras.

Boken inleds med en längre begreppsdiskussion, som samtidigt utgör en presentation av den etiska diskussionens verklighetsbakgrund. Förutom att problematisera termer som "miljö" och "natur" består insatsen främst i ett försök att skapa sammanhang åt ord som "överbefolkning", "bärkraft", "hållbar utveckling" och "miljöförstöring". Det sker genom att begreppen sätts i relation till funktionen "befolkning X produktionssätt X konsumtion X påverkan på värden". Värdena separeras i tre kategorier: biologiska (knutna till biotoper och hälsa), ekonomiska och estetiska. Till den sistnämnda kategorin räknas då inte bara skönhet utan också symboliska, religiösa och kulturhistoriska värden samt "mångfald" och "ursprunglighet", vilka inte på något entydigt vis tycks kunna reduceras till biologiska värden, även om det ofta ser ut så i miljödebatten. *Överbefolkning* kommer då att förstås som den mängd människor som konsumerar och producerar på ett sådant sätt att det negativt påverkar biotoper eller hälsa, eller ekonomiska värden såsom turism eller jordbruk, eller estetiska värden som skönhet etc. *Bärkraft* förstås på samma sätt som ett områdes värde-tålighet i förhållande till befolkningens produktion och konsumtion. *Hållbar utveckling* är den utveckling som inte hotar de specificerade värdena, och *miljöförstöring* är de skador som uppstår på dessa värden. Det är viktigt att hålla dessa distinktioner i minnet, i annat fall hamnar man i de snårigheter som många miljödiskussioner ändrar i, och som också Ingmar Perssons inlägg vid åtminstone ett tillfälle snuddar vid. När jag i kapitel 2 konkluderar att en önskebaserad etik inte utgör ett skydd för naturen är det således främst i förhållande till *estetiska* värden, inte biologiska värden som exempelvis hälsa och överlevnad, eftersom dessa värden normalt är överordnade i förhållande till de senare (den svårt sjuke, blinde och döve njuter mindre av naturen än den fullt friske gör).

Eftersom de uppräknade värdena lätt råkar i konflikt, såväl mellan som inom kategorierna, hamnar man på det etiska fältet, vilket genomkorsas i de följande kapitlen. För att samla ihop olika presenterade positioner och undgå teknisk jargong har jag så långt möjligt undvikit traditionella bestämmningar inom moralfilosofin och försökt samla de vittförgrenade hållningarna i två kategorier, den ena antropocentrisk (inkluderande ekonomiska positioner), den andra biocentrisk (eller om

man så vill, ”naturfundamentalistisk”). Den senare varianten – bland annat exemplifierad med den Schweiziska vördnadsetiken, Holmes Rolstons biotopvördnad och en på sociobiologiska resultat baserad etik – avfärdas tämligen kortfattat (DMN, s 125–136). Svårigheterna med dessa positioner är alltför uppenbara, inte minst för att förespråkarna hukat inför nödvändiga prioriteringar eller behandlat dem alltför lättvindigt. Det står därmed klart att man tvingas röra sig inom den önskebaserade etiken. Eftersom här finns en uppsjö av alternativ blir ett snävt urval nödvändigt. Inledningsvis definieras begreppet önskningar (eller, om man så önskar: preferenser). Grovt sett kan man urskilja *fyra olika typer*: (a) aktuella – de som faktiskt föreligger, (b) informerade – sådana som föreligger givet ökad (inte nödvändigtvis maximal) kunskap om alternativen relativt de faktiskt omfattade värderingarna, (c) transformativa – sådana som uppstår givet att personen på grund av nya *upplevelser* (inte ny information) formar nya värderingar, samt (d) hypotetiska – sådana önskningar som kan tänkas uppstå i en mer eller mindre avlägsen framtid; i de här sammanhangen avses främst önskningar som gäller framtida generationer. När denna typologi är fixerad blir nästa uppgift att avgöra *vilka varelser som hysar önskningar* av de uppräknade slagen. Ytterlighetsvarianterna medför inga större svårigheter. Normala vuxna människor kan hysa önskningar av alla de uppräknade typerna medan mindre komplicerade djur knappast kan komma i fråga beträffande informerade och transformativa önskningar. För högre utvecklade djur kan de senare typerna av önskningar bli aktuella, om än i långt mindre utsträckning än vad som gäller för människor. När det gäller bredden av önskningar är människan överhuvudtaget långt överlägsen andra arter: estetiska önskningar föreligger bara i begränsad omfattning hos djur. Därmed är givetvis inte sagt att djur inte skulle ha önskningar visavi naturen; tvärtom är de ofta helt beroende av de biotoper de utgått från och ingår i, vilket gör att växter också kommer in i etiken, om än sekundärt – som föremål för önskningar. (Ingmar Persson för i sin artikel ett resonemang beträffande den senare punkten som i stort sett överensstämmer med mitt i DMN; den polemiska ton han anlägger får det dock att se ut som om han invände mot tankegångarna i min framställning.)

Hur de olika typerna av önskningar ska vägas mot varandra är föremål för den fortsatta diskussionen. Inledningsvis urskiljs två positioner, en kvantitativ och en kvalitativ, båda förekommande i den

miljöetiska debatten. Båda utsätts för olika preciseringar och invändningar, när det gäller den kvantitativa varianten huvudsakligen hämtade från den diskussion som förts inom utilitarismen. Beträffande det kvantitativa beräkningssättet – där önskningar räknas efter mängd och styrka – diskuteras naturligt nog den typ av invändningar som blivit kända genom framför allt Parfits arbeten. Här rannsakas några förslag på hur man undgår den motbjudande slutsatsen – att den värld som befolkas av femtio miljarder uttråkade och liknöjda människor (eller grisar) är att föredra framför en värld med tre miljarder lyckliga invånare. Ett av dessa förslag har kvalitativa inslag i så måtto att det favoriserar önskningar där förnuftet fungerat som såll. En sådan uppfattning riskerar att ända i en speciestistisk hållning. Speciesismen kan förstås på två sätt: dels mer primitivt, som en uppfattning där en art favoriseras framför andra utan att prioriteringen grundas på hållbara skäl; dels mer sofistikerat, som en position där egenskaper vilka hyses av just den omhuldade gruppen framhävs, utan att man företer goda skäl för denna favorisering och man därför kan misstänka att de plockats fram just för att favorisera denna art (vanligtvis är det människan som upphöjs genom sådana manövrer). Det är utifrån den senare, av Persson missförstådda, tolkningen av speciesismbegreppet som förnuftet avfärdas som en moraliskt relevant kategori *i sig*, vilket implicerar ett ifrågasättande av Singers hållning. Däremot kommer den i DMN förespråkade favoriseringen av (tillfredsställelsen av) *moraliska* önskningar att innebära att förnuftet lyfts fram som en *sekundär* egenskap, eftersom förnuftet är en egenskap som inte bara gynnar moraliskt handlande utan också är en förutsättning för det.

Jag har inte för avsikt att bestiga Perssons moraltoppar K1, K2 och K3. Jag nöjer mig med att konstatera att hans beskrivningar av de två förra på ett ungefär överensstämmer med mina, också vad slutsatserna beträffar. Den ena vetter klart åt den kvantitativa sidan, den andra åt den kvalitativa, vilket också sägs; dessutom påpekar jag, ehuru något mindre högröstat, de svårigheter Persson ondgör sig över. Till den tredje, som han karikerar – bland annat genom att påstå att jag skulle ha smugglat in den bakvägen (hållningen är öppet redovisad) och, genom någon mystisk manöver, ha sökt visa att ”önskningar som bygger på rent basala behov skulle sakna all vikt” vid en tänkbar specificering av önskeetiken –, återkommer jag nedan.

2. Lösningförslag: Utvägar och genvägar

Vad finns det då för utvägar för den miljövän som finner svårigheter att gå utanom den önskebaserade etiken och som inte vill hamna i ekosofiska snårskogar? Jag urskiljer tre möjligheter. För det första kan man ta hänsyn till de risker som är förknippade med miljöförändringar (DMN, kapitel 2 och 3). För det andra kan en förändring i människors önsknings – till följd av övertalning eller genom att förutsättningarna förbättras för uppkomsten av exempelvis estetiska värden – leda till ett stärkt försvar för naturen (Kapitel 3 och 6). För det tredje kan man bygga in ett mångfaldsresonemang enligt vilket varelsers olika förutsättningar att skapa och tillfredsställa önsknings nödvändiggör förekomsten av en diversifierad tillvaro där olika naturtyper finns företrädda (Kapitel 6).

Ingmar Persson menar sig finna motsägelser i min framställning av det första alternativet. När han kritiserar slutsatsen i DMN att önskeetiken inte innebär ett starkt värn för naturen skriver han att jag inte anför risk-resonemanget när det är på sin plats. Men risk-försvaret har olika former och giltighet. Den variant jag problematiserar i samband med framställningen av önskeetiken i kapitel 2 – som är en kritisk genomgång av olika miljöetiska positioner – har en annan form än det resonemang jag för i diskussionerna i kapitel 3 och 6. När riskresonemanget tas upp i kapitel 2 (inte bara på sidan 110, som Persson skriver, utan åtskilliga sidor framåt, dessutom s 142f) är det för att visa på en ofta schablonmässig invändning mot miljöingrepp, en invändning som inte alltid och på inget sätt *automatiskt* bär den tyngd som miljövännen hoppas och tror på. I kapitel 1 påpekas att naturen gått miste om 99 % av sina arter genom processer människan inte bidragit till. Det finns goda skäl att anta att den av människan igångsatta minskningen, om den går långsamt, kan fortsätta länge utan allvarliga problem för människan, som genom sin ökade utbredning kan ersätta mängden av intressetillfredsställelser som går förlustiga på vägen (jfr s 122). Det sägs tydligt att det här är antropocentrism som för ordet; och omedelbart påpekas att ifall ”den människocentrerade världen visade sig leda till jordens undergång kom saken naturligtvis i ett annat läge” (s 112); likaså understryks att ”skulle det vara så att ingreppen i naturen får till följd att önskningarna blir färre eller helt upphör” (ibid) blir resultatet detsamma. Men detta måste *visas*; det rör

sig här m a o om en empirisk fråga. Osäkerheten beträffande de ekologiska processerna har frestat mer extrema antropocentriker att hävda att vi utan större risker kan rensa bort det mesta av naturen och i utbyte skapa mer urbana tillfredsställelser. I storstäder kan man tränga ihop åtskilliga miljoner människor och djur på en liten yta och på artificiell väg (exempelvis via television och virtual reality) skapa många fler tillfredsställelser än som vore möjligt på en långt större yta, också om man räknade in alla på området existerande djur. Vore det möjligt att över stora områden öka folktätheten på detta sätt, bärkraftigt i förhållande till denna typ och mängd intressen, skulle önskemaximalisten vara nöjd. Julian Simon (*Population Matters*, New Brunswick 1990), som jag *inte* sympatiserar med eller ens tror på, hävdar att det förhåller sig på detta sätt. För egen del är jag böjd att tro att det finns empiriska skäl som talar emot en våldsamt eskalering av förmänskligandet av naturen; det resonemanget återfinns i kapitel 3 i DMN och utgör grunden för mina egna förslag till lösningar. (Jag skriver förslag; boken är en essä och jag betonar inledningsvis att frågorna är fler än svaren och att min huvudsakliga ambition varit att visa på komplexiteten i problemområdet samt på förtjänster och nackdelar hos tänkbara lösningar. Jag måste medge att jag avundas Ingmar Persson hans tvärsäkerhet i dessa frågor, särskilt som den framstår som obefogad. Hans facit till världsproblemen och livsgåtorna emotses med förväntan.)

I DMN kommer moralens självbevarande att bli en viktig poäng. Det gäller moralen som system, vilket framgår av Perssons citat ur min bok men inte av hans kritik. Jag har inte förfäktat en moral-maximering som skulle gå ut på att moraliska preferenser alltid skulle väga tyngre än mer basala preferenser (det skulle med all sannolikhet visa sig vara kontraproduktivt och leda till en minskad kraft för moralen som system); inte heller har jag förespråkat ett reservat för moralvirtuoser. Tanken är enklare än så. För moralen, liksom för varje annat idésystem är det av vikt att upprätthålla den egna existensen; gränsen mellan mål och medel bryts här ner. Motsvarande gäller exempelvis för det system som utgörs av demokratin, där ett problem bland många (berörda i kapitel 5 i DMN) rör den bekanta svårigheten att skydda systemet mot systemförstörande krafter, vilket ställer oss inför frågan om vi i så fall har rätt att skydda demokratin med icke-demokratiska medel? Det gäller också förnuftet som kategori; i miljödebatten hör man ibland pläderingar för känslornas primat som tenderar att implicera en anti-

rationalism. Förnuftet görs ansvarigt för tillkomsten av de produkter som allvarligt skadar naturen; alltså borde vi, enligt somliga resonörer, minska förnuftets roll, något som kompliceras av att just förnuftet krävs vid verkställandet av en sådan process. Moralfilosofier har sällan anledning att grubbla över dessa frågor, men just när det gäller miljöetik är det på sin plats. En miljöfundamentalist kan nämligen hävda att etiken är en mänsklig produkt som tillförts världen mycket sent i historien. Etiken är därför, enligt detta synsätt, av sekundär betydelse (eller vikt, eller hur man nu vill uttrycka det) i förhållande till naturen. Naturen kan nämligen klara sig utan etiken – kunde det åtminstone före människans ankomst – men etiken kan inte klara sig utan naturen. (Jfr DMN, s 143ff.) Slutsatsen går emot en vanlig uppfattning i moralfilosofin, nämligen att moraliska skäl har särskilt tyngd, är ”overriding” (jfr Hare, *Moral Thinking*, Oxford U P, 1981, 53f). Det resonemang jag för innebär inte någon avvikelse mot detta synsätt, snarare ett försiktigt meta-teoretiskt stöd. Om vi kan välja mellan en värld där moralen förekommer och en där den inte förekommer – vilket implicerar ett val mellan en värld där människan existerar jämfört med en där hon inte gör det – är valet inte lätt. En önske-maximalist skulle, om det empiriskt visade sig att en sådan värld innebar fler tillfredsställda önskningar – vilket alls inte är omöjligt – kunna försvara det senare alternativet. Mot bakgrund av den situation som föreligger nu vore det antagligen mindre förnuftigt; färre önsketillfredsställelser skulle bli resultatet. Moralerna fungerar förmodligen som ett botemedel i den situation som råder i dag, åtminstone så länge som människan har nuvarande utbredning. Men hur svaret skulle lyda om man lät moralerna vara domare över sig själv är inte lätt att veta. Enligt moralerna har moralens existens förmodligen egen-värde; om så inte var fallet skulle giltigheten i moraliska resonemang undermineras, även de resonemang som visade att moralerna främst har egenvärde. Men svårigheten att föra sådana resonemang förefaller mig enorm; risken för att man sårar i den gren man sitter på och hamnar i cirkelresonemang förefaller överstygig. Det gäller alltså resonemang om moralerna *som system*, inte om dess ingående delar; jag undviker generellt att partikularisera frågan och talar om människan som art i resonemangen om moralernas värde. Att moralerna – givet den relevanta frågeställningen – har ett högt instrumentellt värde finner jag troligt, även om det säkert kan finnas situationer då moraliska önskningar kan tillfredsställa färre önskemål –

också på lång sikt – än icke-moraliska. Däremot skulle jag våga påstå att moralen på mycket lång sikt, och med alla alternativ medräknade, har så högt värde att det berättigar att man offerar somliga stora önsketillfredsställelser för att hålla moralen vid liv, givet att detta offer i sig inte är sådant att det hotar tilltron till moralen som system. (Analogin med de resonemang som anförs för att stödja regelutilitarism mot handlingsutilitarism är så tydlig att den knappt behöver påpekas.)

Svårigheterna här är många. Det gäller för övrigt också det mångfaldsresonemang jag tar upp i slutkapitlet i DMN, liksom Ingmar Perssons tappning av detsamma, där presenterat som en form av individualism. Mot bakgrund av den långt mer centrala Persson roll tillmåter argumentet finns det anledning att peka på problemen. Persson redovisar en svårighet, nämligen att kulturfanatiker kommer att värdera ”den mänskliga andens produkter som konst och vetenskap skyhögt mer än den animaliska tillfredsställelsen och ... därför kan förespråka att människan breder ut sig på bekostnad av andra djurarter” (FT s 38). Ändå bagatelliserar han svårigheten. I en värld där de flesta människor växer upp i stadsmiljöer, där naturen gradvis men snabbt förfulas och där allt färre önskningar relateras till naturen riskerar naturens värde att underställas de värden som kan utvinnas ur artificiella produkter. (Jfr DMN s 109, 112–115.) Därför kan jag inte hålla med om att vi här skulle ha ett starkt försvar för naturen, särskilt inte om man beaktar de svårigheter Persson *inte* nämner, nämligen de stora fattiga människomassornas behov, vilka lätt leder till utökad exploatering, stora migrationsströmmar, explosiva befolkningskatastrofer med vidhängande konflikter, etc (DMN t ex 32–48, 64ff, inte minst notapparaten). Om man inte vill hamna i Garrett Hardins biologistiska cynism (uttryckt exempelvis i uppsatsen ”Lifeboat Ethics: The Case Against Helping The Poor”, *Psychology Today* 1974) är det väsentligt att hela tiden hålla tredje världen-aspekterna i minne. De just nämnda företeelserna kommer med stor sannolikhet att innebära förskjutningar i människors önskningar; det som varit basalt kommer möjligen att bli så centralt att det överskuggar alla andra önskningar för merparten av människor; människor blir ”snöda överlevare” (DMN, s 183). Det kommer i sin tur att medföra att önskningarna förändras och därmed hotar det pluralism-resonemang som Persson lutar sig emot att bli obsolet. Naturen kommer i en sådan värld att bli helt reducerad till (en otillräcklig) råvarukälla för människomassorna och önskningarna kommer i likhet

med livsstilarna att bli tämligen likartade, för att inte säga torftiga. Den ostyrda pluralismen kommer därmed, genom att resurserna krymps, att bli valfrihetens baneman. (Ett utförligt resonemang om dessa frågor finns i DMN, kapitel 3. Perspektivet återfinns för övrigt i drastisk form i Worldwatch Institutes senaste årsrapport). För att undvika Perssons förytliganden vad gäller min hållning understryker jag för säkerhets skull att detta inte är något jag välkomnar; tvärtom, en sådan händelseutveckling skulle givetvis medföra en radikal inskränkning av människans möjligheter, en krympning av hennes kultur(er) och en på alla sätt fattigare värld. Men det är en realitet att ta hänsyn till. På grund av dessa argument finner jag större hopp i en ändring av människors önskningsriktning mot andra värden (och en därmed vidhängande minskning av livsstilar, i synnerhet de vårdslösa), det vill säga det andra av de uppräknade ”miljö-vänliga” svaren ovan.

I sammanhanget förtjänar det att understrykas att mångfaldsresonemanget – i min och i Perssons tappning – inte på något enkelt sätt kan relateras till önskeetik (det vill säga, till olika typer av maximerings-inriktad preferentialism, som exempelvis utilitarismen). För att hållningen ska bli plausibel krävs en rad utredande resonemang. Jag gör åtminstone ett försök att presentera en modell i kapitel 3, där jag nämner konflikterna mellan folkmajoriteter å den ena sidan och hotade kulturer å den andra och bygger upp en modell som förvisso inte är färdigmurad – vilket understryks – men åtminstone har den förtjänsten att den har gluggar så att man ser problemen. Persson avfärdar resonemanget med en fnysning, men ångan som uppstår förmår inte dölja att hans egen konstruktion saknar hållbar underbyggnad. Den moraliska individualism Persson formulerar består av två komponenter: (1) en liberalistisk hållning beträffande människors livsval, enligt vilken man inte är förpliktad att maximera tillfredsställelsen av önskningsriktning, (2) en restriktion av dessa livsalternativ så att de inte tillåts övertrumfa andra, vare sig i dag eller i morgon (”vissa grupperings vilja att gestalta framtiden efter sina idealmönster bör inte få övertrumfa andras”). Denna om Rawls’ teori starkt påminnande tankegång medför dock vissa svårigheter när det gäller konflikter där resurserna är knappa och där merparten av berörda individer tillhör de potentiella skara. Till att börja med kan man notera att här föreligger ett spänningsförhållande mellan individuella livsstilar och av ”grupperingar” – vad som nu avses med det; är det något annat än ”grupper”? och hur avgränsas de?

– företrädda kulturmönster. Vilket ska i slutänden väga tyngst? Frågan är inte oviktig, eftersom folkmajoriteter av individualister ibland – och på grund av de krympande resurserna allt oftare – råkar i konflikt med kollektivistiska minoritetskulturer (jfr här diskussionerna i Will Kymlickas *Liberalism, Community and Culture*, Oxford 1989). För det andra förtjänar det att påpekas att principen i sig utgör ett idealmönster, nämligen det som företräds av somliga liberaler. Som sådant står mönstret inte bara i strid med det ideal som framförs av somliga tillväxtorienterade skribenter, såsom den förut nämnde Julian Simon; det står också i strid med den uppfattning som många miljöskribenter torgfört, nämligen att det är av yttersta vikt att begränsa åtskilliga av de livsformer som dagens människor omfattar, exempelvis för att gynna fortlevnaden av somliga hotade djurarter. Persson, som oroar sig över att jag inte tagit riskfaktorn på allvar, försummar själv att "använda den när det är påkallat", för att citera hans egen formulering (FT s 35). Det tycks med andra ord som om såväl det ekologiska perspektivet som tredje världen-perspektivet försummas om Perssons modell görs till politiskt ideal.

Nu kan ju Persson hävda, att hans förslag implicerar en annan tolkning av (2). Ett förslag skulle kunna lyda som följer: (2a) "inga grupperingars vilja att getalta framtiden efter sina idealmönster bör få övertrumfa andras". Men trots att det låter vackert är det knappast genomförbart, såvida inte människors livshållningar plötsligt blev väldigt samstämmiga. För det är naturligtvis så att *alla* "grupperingar" inkräktar på andra gruppers tänkbara intresseområde vad gäller konsumtion etc. (Enda chansen att undvika detta är en åtskillnadspolitik, en tanke som föreslagits av tänkare inspirerade av nyliberala idéer; i DMN avfärdas tanken i dess olika varianter på sidorna 199–201.) Men det är som sagt ingen bra lösning. Ett rimligare alternativ skulle lyda något i stil med (2b): "livsstilarna begränsas så att de möjliggör det maximala antal sådana alternativ som, givet de yttre förutsättningarna, är möjligt". Att detta inte innebär samma mängd livsstilsalternativ som (2) hänger helt enkelt samman med att (2b) medför en sortering utifrån en maximeringstanke, vilket inte gäller för (2): där blundar man för svårigheterna, alternativt låter man djungelns lag fälla utslaget – vilket innebär att man återigen nalkas Garrett Hardins hårdhudade biocynism. Med (2b) i minne blir frågan om den mångfald som möjliggör ett brett urval av individuella livsvägar i sig har ett värde?

Att en sortering måste ske är hur som helst uppenbart. Redan i dag är konflikterna mellan olika livsstilar så stora att flera av dem – somliga extremt konsumtionsinriktade, andra extremt fattiga – slås ut, och med tanke på att jordens befolkning, *hur mycket tillväxten än motverkas*, kommer att uppgå till runt nio miljarder om trettio år är det uppenbart att åtskilliga kulturmönster och naturtyper kommer att stryka med. Vi kommer därigenom att ställas inför en rad val: mellan kulturtyper, mellan folkmajoriteter och minoritetskulturer och – beträffande djur – mellan arter och individer, etc. (Beträffande det senare valet, se den avslutande passagen nedan. Persson, som anklagar mig för att ta för lätt på djurens önskningar, tycks själv glömma dessa jordinvånare när det är dags för egna modeller. Hans individualism-resonemang kan knappast ha tillämpning annat än på mänskliga önskningar.) Persson underlåter att besvara frågan hur urvalen ska gå till och förutom att han därmed lurar läsaren på en egentlig lösning (trots att han anser sig bidra med en sådan) hamnar han i den hjälplösa liberalism som riskerar att understödja de (ekonomiskt och politiskt) starkares rätt att forma världen efter egna lagar. Och i sådana sammanhang brukar naturen komma i kläm, inte bara för att styrka och rikedom innebär och kräver en stor produktion, utan också för att de fattiga tvingas tillförsäkna sig det som blir över – vilket inte gynnar långsiktighet i naturresursanvändningen. Mångfald av kulturyttringar implicerar inte med någon som helst automatik en mångfald av naturfenomen, ej heller mångfald av individuella önsketillfredsställelser. Perssons skisserade förslag reduceras till ord av de komplikationer han förbiser. Det är möjligt att Persson har en politisk modell på lager – en modell som anger vilka livsstilar som kan tillåtas, på vilka grunder urvalet ska ske, hur besluten ska administreras och vilken samhällsordning som fungerar som garant, etc. Innan den presenterats tillåter jag mig att dra slutsatsen att han *inte* visat att miljön har ett tillräckligt skydd i hans modell. Den betydelse som ett dylikt individualism- och mångfaldsresonemang har ligger enligt min mening på det individuella planet, som norm för våra egna handlingsmönster. (I DMN utgör resonemanget inte en central punkt i en moralpolitisk modell utan ingår i det avslutande kapitel vari behandlas hur individer ska förhålla sig till de konflikter som ständigt kräver av oss inte bara mer än vad vi gör utan också mer än vad vi orkar med.) För egen del menar jag att grunden för en sortering av livsstilar i första hand måste bestå i en

värdering av dessas förutsättning att fungera långsiktigt ekologiskt, att tillåta maximal flexibilitet och maximal värde-differens *inom* systemet och minimal negativ påverkan *utom* systemet, över generationer. Det viktiga blir i så fall inte att maximera antal livsstilar utan antal tillgängliga *värden*. Men här finns en rad komplikationer, vilka kräver för stort utrymme att utreda här; jag hänvisar därför till kapitel 3 av DMN.

3. Avslutande not: Individualism versus kollektivism

Inom den miljöetiska debatten finns en träta om huruvida man främst bör prioritera individer eller arter. Det är en intressant diskussion, inte minst för att den visar på en skiljelinje mellan den djuretiska hållning, som utgår från exempelvis Singers tänkande, och den ekologiska hållning man finner hos miljöfilosofer som Holmes Rolston. Den senare hållningen har brett stöd bland ekologiskt sinnade naturvänner men betraktas ibland som fascistoid, eftersom många individer (av en art) kan behöva offras för att säkerställa överlevnaden av en (annan) art, något som föder associationer till rasbiologisk befolkningspolitik. Exempelvis ser Rolston med jämnmood hur en grupp hjortar svälter till döds på Angel Island i San Fransisco-bukten (*Environmental Ethics*, Temple University Press, 1988, s 87). Att försöka rädda dessa djur skulle nämligen inte bara skada arten – eftersom det naturliga urvalet sätts ur spel och degenerering hotar – utan skulle också kunna bidra till ytterligare skador på den biotop vari arten vistats. Enligt ett individualistiskt synsätt kan däremot en art offras ifall detta innebär att många andra individer överlever (detta förutsatt att inte riskresonemangen av ovan nämnda slag blir aktuella). Det innebär också att man kan ersätta djur av en art med andra, givet att mängden tillfredsställda önskningar blir densamma eller större.

I DMN prövas ett sådant resonemang (t ex s 95). Ur ett kvantitativt perspektiv borde ett önsketiskt perspektiv bejaka en sådan ersättning. Hypotetiskt skulle ett köpcenter med glada konsumenter kunna ersätta en skogsdunge med tungsinta filosofer och buttra ugglor, givet att de tillfredsställda önskningarna därigenom blev fler. På samma sätt skulle en utökning av "parkett-djuren" (katter, hundar och andra husdjur) kunna ersätta ett minskat antal skogsdjur (älgar, rådjur och andra vilt levande djur). Djurvänner borde inte ha mycket att invända, men naturvänner blir förfärad. Vem har rätt?

Ur ett kvantitativt perspektiv tycks frågan kunna få två svar, beroende på hur stor tidslängden är och hur stor sannolikhetsprecision som efterfrågas. Om offrandet av en art leder till att fler individer av en annan art kan frodas på samma område bör arten, enligt detta synsätt, offras. Å andra sidan, om en art ingår som en viktig länk i en ekologisk kedja är risken stor att många arter och många individer, åtminstone på kort sikt – innan en ny ekologisk balans uppstår – kommer att få önskingar frustrerade; alltså borde man prioritera minoriteten av individer från den hotade arten snarare än majoriteten av individer i stort. Individens värde tycks alltså, enligt det senare synsättet, bero på art-tillhörighet; ju sällsyntare art, desto större individuellt värde; sällsynthet adlar individen. (Värdet är dock instrumentellt. Detsamma gäller inte *nödvändigtvis* det *estetiska* värde en art har.) Bedömningen blir återigen huvudsakligen av empirisk natur.

Frågan kan naturligtvis bedömas ur perspektiv där också kvalitativa aspekter fokuseras. Om mångfald prioriteras i *den* sammanhang kan man fråga sig hur mycket det vore värt att gripa in i naturen för att *skapa* denna mångfald, där så är möjligt (exempelvis genom gen-teknisk manipulering, selektiv uppfödning, etc.). Om mångfalden är vårt rättesnöre, vore det då inte befogat att inskränka utbredningen av vissa arter för att skapa ökat utrymme för andra? Som skydd för en ekologisk syn framstår alltså mångfaldsargumentet som bräckligt. Även om man såg till att ingreppen inte blev så dramatiska att risken för en drastisk minskning av upplevande varelser blev överhängande står det klart att mångfaldsargumentet, applicerat på djur- och växtvärlden, inte utgör ett starkt försvar av naturmiljöer sådana vi nu känner dem. Det finns få skäl att anta att artrikedomen är optimal i merparten av de miljöer som omger oss. Att introducera nya arter är vanskligt, vilket vi har sett också i Sverige, exempelvis när det gäller mellanskarven och flera grantyper. Men i andra fall har det lyckats bättre: den introducerade arten frodas, utan att störa biotopen på ett radikalt sätt. Vi ställs då inför frågan om det *i sig* är av värde att ersätta en naturtyp som omfattar hundra arter med en som rymmer hundratte? Också om detta skulle innebära en minskning av antalet önskeuppfyllda varelser på den berörda landytan?

Frågan är, om etiken, sådan vi nu känner den, tillhandahåller goda svar på sådana frågor. Många frestas svara nej, och ibland på dåliga

grunder. Ekosoferna, för att nämna en – inte särdeles samstämmig – grupp, river exempelvis sönder den gängse moralfilosofins kartor alldeles för tidigt. Många av de frågor dessa tänkare tror sig kunna nyttja för att förpassa den analytiska filosofin till sophögen och ersätta den med ekomysticism kan just besvaras med hjälp av den förra – men inte med den senare. Men trots att det förhåller sig så kan man fråga sig om vi inte här nalkats ett område där det är svårt att veta om vi kan förfina kartorna – eller om vi alls kan nyttja etiken som vägvisare.